

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Цей переклад підготовлений Радою Європи в межах Плану дій Ради Європи для України на 2018-2021 роки та фінансований за рахунок коштів на рівні Плану дій, наданих Естонією, Ірландією, Латвією, Литвою, Ліхтенштейном, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Фінляндією, Чеською Республікою, Швейцарією, Швецією та Канадою.

This translation is produced by the Council of Europe within the framework of the Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2021 and funded with Action Plan-level funds provided by the Czech Republic, Estonia, Finland, Hungary, Ireland, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Romania, Sweden, Switzerland, Turkey and Canada.

ПЕРША СЕКЦІЯ

СПРАВА OGNYANOVA I СНОВАН ПРОТИ БОЛГАРІЇ

(Заява № 46317/99)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

23 лютого 2006 року

ОСТАТОЧНЕ

23/05/2006

Це рішення стало остаточним на підставі статті 44 § 2 Конвенції. До нього можуть бути внесені редакційні зміни.

У справі Ognyanova і Choban проти Болгарії,

Європейський суд з прав людини (Перша Секція) на засіданні Палати у складі:

Пан Х.Л. РОЗАКІС (C.L. ROZAKIS), *голова*,

Пан Л. ЛУКАЇДЕС (L. LOUCAIDES),

Пані С. БОТУЧАРОВА (S. BOTOCHAROVA),

Пані Е. ШТАЙНЕР (E. STEINER),

Пан Х. ХАДЖІЄВ (K. HALIYEV),

Пан Д. ШПІЛЬМАН (D. SPIELMANN),

Пан С.Е. ЄБЕНС (S.E. JEBENS), *судді*,

і пан С. НІЛЬСЕН (S. NIELSEN), *секретар секції*,

Розглянувши справу на засіданні 2 лютого 2006 року,

Проголошує наступне рішення, ухвалене у вказаний день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була відкрита за заявою (№ 46317/99), яку подали проти Республіки Болгарія, відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»), пані Зоя Кірілова Огнянова і пані Гюльфере Юсейн Чобан, громадянки Болгарії ромського походження («заявниці»), 17 листопада 1998 року.

2. Заявників представляли пан І. Дімітров і Й. Грозєв, адвокати, які практикують у Софії. Уряд Болгарії («Уряд») був представлений уповноваженою особою, пані М. Коцевою з Міністерства юстиції.

3. Заявниці стверджували, що пан Захарі Александров Стефанов, особа ромського походження, *de facto* чоловік першої заявниці і син другої заявниці, помер внаслідок жорстокого поводження з боку поліції під час перебування під вартою, і що влада не змогла провести ефективне розслідування обставин його смерті. Вони також стверджували, що позбавлення пана Стефанова свободи було незаконним. Зрештою, вони скаржились, що не мали ефективного засобу правового захисту проти стверджуваних порушень Конвенції, і що оскаржувані події були наслідком дискримінаційного ставлення до осіб ромського етнічного походження, таких як пан Стефанов.

4. Заява була розподілена до Першої секції Суду (правило 52 § 1 регламенту Суду). У цій секції Палата, яка мала розглядати справу (стаття 27 § 1 Конвенції), була утворена відповідно до правила 26 § 1.

5. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своїх секцій (правило 25 § 1). Ця справа була розподілена до Першої секції у новому складі (правило 52 § 1).

6. Рішенням від 6 січня 2005 року Суд (Перша секція) проголосив заяву прийнятною.

7. Уряд, але не заявники, надав зауваження щодо суті (правило 59 § 1).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Приблизно о 2 годині ночі 6 червня 1993 року пан Стефанов помер після того, як напередодні випав з вікна кімнати № 36 на третьому поверсі відділення поліції у місті Казанлук. На його тілі було знайдено численні поранення. Наступне розслідування встановило, що він з власної волі вистрибнув з вікна кімнати, куди його привели на допит, і що всі поранення були отримані внаслідок падіння. Заявниці оскаржили цей висновок.

А. Події 4 і 5 червня 1993 року

9. У невстановлений час 4 червня 1993 року пан Стефанов, на той час у віці двадцяти трьох років, був заарештований поліцією міста Мугліж. Інша особа, пан D.O., також ром за етнічним походженням, також був взятий під варту. Відповідно до пізніших свідчень пана D.O., він здався поліції, тоді як, відповідно до повідомлення лейтенанта I.C., офіцера поліції, причетного до подій (див. параграф 10 нижче), він був заарештований. Схоже, пана Стефанова і пана D.O. підозрювали у численних крадіжках і крадіжках зі зломом, скоєних за співучастю. Їх обох привезли до відділення поліції у місті Казанлук або того ж вечора, або наступного ранку. Заявниці повідомили, що на момент арешту пан Стефанов був у хорошому стані здоров'я. Уряд не спростовував це твердження.

10. Події наступного ранку, викладені нижче, відомі виключно з повідомлень лейтенанта I.C. і старшого сержанта Н.В., двох працівників поліції, причетних до подій, пана D.O., і частково із повідомлень старшого сержанта В.В., поліцейського, який стеріг камери тимчасового затримання у відділенні поліції. Схоже, єдиними свідками-очевидцями того, що трапилось у кімнаті № 36, були лейтенант I.C., старший сержант Н.В. і пан D.O.

11. Лейтенант I.C. прибув до відділення поліції у місті приблизно о 10 ранку 5 червня 1993 року і спочатку допитав пана D.O. щодо крадіжок і крадіжок зі зломом, ймовірно скоєних ним і паном Стефановим.

12. Допит відбувався у кабінеті лейтенанта I.C., кімнаті № 36 на третьому поверсі відділення поліції, зорієнтованій на схід, розміром 5

на 2,8 м. У ній було два вікна на дві стулки, що виходили у задній двір, підвіконня були на 96 см над підлогою. Схоже, що південне вікно було відчинене. Посеред кімнати стояли поруч два столи.

13. У задньому дворі, під вікнами кімнати, на 70 см на південь від відчиненого вікна, був навіс для мотоциклів, зі стелею заввишки 1,95 метри, накритий дахом із залізних листів. Біля навісу була оглядова яма для автомобілів, що виходила до підземного гаража. Оглядова яма мала бетонні краї. Вікна кімнати знаходились на 9,6 м над землею, відстань між вікнами і бетонним краєм була 7,9 м, а між вікнами і залізним дахом – 5,9 м.

14. Після допиту пана D.O., лейтенант I.C. відіслав його назад до камери, що знаходилась на першому поверсі, і привів на допит пана Стефанова. Під час допиту пан Стефанов сидів на стільці біля письмового столу, що стояв південніше, у кімнаті № 36. Лейтенант I.C. сидів навпроти нього, за письмовим столом, що стояв північніше. Під час допиту пан Стефанов залишався у наручниках. Не відомо, чи були його руки за спиною, чи спереду.

15. Відповідно до свідчень, зроблених згодом лейтенантом I.C., сержантом H.B. і паном D.O., під час допиту лейтенант встановив невідповідності між версіями пана Стефанова і пана D.O. щодо їх участі у стверджуваних крадіжках. Через це приблизно об 11 ранку лейтенант викликав сержанта H.B. і наказав йому привести із камери пана D.O. для перехресного допиту. Сержант H.B. привів пана D.O. нагору, до дверей кімнати № 36. Сержант H.B. і пан D.O. стояли трохи південніше від дверей кімнати, тобто пан D.O. і пан Стефанов не могли зустрітись очима. Лейтенант I.C. почав допитувати пана Стефанова і пана D.O., щоб порівняти їхні відповіді. Схоже, їхні версії розбігались, між ними почалась суперечка, вони звинувачували одне одного у тому, хто є організатором стверджуваних крадіжок.

16. Потім пан D.O. зробив головою знак лейтенанту I.C., що хоче сказати йому дещо за відсутності пана Стефанова. Лейтенант звівся зі стільця, підійшов до прочинених дверей і став на порозі кімнати. У цей час пан Стефанов, все ще у наручниках, схопився зі стільця, кинувся до відчиненого вікна і виліз на підвіконня, ставши на стілець, що стояв під вікном. Старший сержант H.B. вигукнув: “Він хоче тікати”. Лейтенант I.C. озирнувся і побачив пана Стефанова у вікні, з одною ногою в повітрі, а іншою всередині кімнати. Лейтенант вигукнув: “Не стрибай!”, але пан Стефанов перекинув іншу ногу за вікно і стрибнув. Лейтенант підбіг до вікна.

17. У свідченнях лейтенанта є невідповідності щодо того, чи бачив він, як пан Стефанов падав, чи він побачив його вже тоді, коли він лежав на землі. У рапорті від 11 червня 1993 року лейтенант зазначив, що тільки побачив на землі тіло пана Стефанова. Проте, коли його допитали щодо інциденту 20 червня 1994 року, лейтенант

стверджував, що коли він підбіг до вікна, то зміг побачити, як пан Стефанов падає, побачив, як його тіло вдарилося об залізний дах навісу, розташованого під вікном, а потім скотилося на землю. Під час другого допиту, 21 липня 1997 року, лейтенант повідомив, що не може точно пригадати усі обставини падіння пана Стефанова і не може сказати, чи пан Стефанов спочатку вдарився об дах навісу для мотоциклів, оскільки не пам'ятає, чи одразу підійшов до вікна. Він пояснив, що його спогади стерлись, тому що події відбулись багато років тому і трапились дуже швидко (див. параграфи 34, 36 і 56 нижче).

18. У свідченнях пана D.O. також є невідповідності щодо того, чи він взагалі бачив падіння пана Стефанова. Коли його вперше допитали щодо інциденту 8 червня 1993 року, він повідомив, що не бачив безпосередньо, як пан Стефанов стрибнув. Під час другого допиту, 13 грудня 1993 року, пан D.O. стверджував, що бачив, як пан Стефанов, у наручниках, встав, кинувся до вікна і стрибнув. Проте, він не повідомив, що бачив падіння пана Стефанова, а побачив тільки, як він лежав на землі.

19. Старший сержант Н.В. побіг сходами у двір, побачив пана Стефанова, який лежав непритомний, наполовину на спині, наполовину на правому боці, на залізній сітці перед гаражем. Його наручники зламалися. Він стікав кров'ю і важко дихав. Старший сержант Н.В. облив його водою і спробував привести до тями. Невдовзі було викликано швидку допомогу, і пана Стефанова відвезли до обласної лікарні, де він помер наступного дня приблизно о 2 ночі (див. параграф 26 нижче).

В. Розслідування подій 4 і 5 червня 1993 року

20. Отримавши повідомлення про інцидент приблизно о 12.10, слідчий G.S. із окружного слідчого відділу Казанлука оглянув місце події. Починаючи з 13.15, він спочатку оглянув задній двір поліцейського відділу, де пан Стефанов упав на землю, а потім кімнату № 36. У протоколі огляду зазначено, що місце події “не було збережено, тому що пораненого вивезли”. У протоколі описано землю під вікном кімнати № 36 як частково вкриту залізною сіткою, а решта поверхні забетонована. Знайдено дві плями крові: одна на залізній сітці, а інша під нею. Пляма крові під залізною сіткою має розмір 5 на 6 см. Під час огляду кімнати № 36 біля вікна було знайдено стілець, а під віконною рамою - шматок тинькування 5 см завдовжки.

21. Того ж дня, доки пан Стефанов був ще живий, але перебував у комі, полковник Р., прокурор обласної військової прокуратури Пловдива, наказав, щоб його оглянув доктор медицини Е.В., лікар у відділенні судової медицини обласної лікарні у місті Стара Загора.

22. О сьомій годині вечора 5 червня 1993 року доктор Е.В. оглянув пана Стефанова у присутності доктора К., нейрохірурга обласної лікарні Казанлука. Він встановив, що пан Стефанов перебуває у комі і не може спілкуватись. Він записав, що “черговий поліцейський” сказав йому, що пан Стефанов вистрибнув із вікна кімнати на третьому поверсі відділення поліції, упав на залізний дах, а потім на залізну сітку, що вкриває землю перед підземним гаражем відділення.

23. Він відзначив наступні поранення на тілі пана Стефанова:

“Повіки правого ока набрякли і блакитно-фіолетового кольору. У ділянці правої вилиці виявлено глибоке садно розміром 6 на 6 см. У зовнішньому куті правого ока була знайдена дугоподібна рана з нерівними і обтічними краями 2 см завдовжки. На задній частині правого плеча видно два щілиноподібні паралельні фіолетові синці, шириною 1 см і довжиною 8 см. Відстань між ними становить 3,5 см. По центру груднини видно витягнутий до низу фіолетовий синець розміром 4 на 1 см. Подібний синець, розміром від 3 до 2 см, було знайдено на лівій сідниці. Права верхня кінцівка іммобілізована гіпсовою пов'язкою. На боковій стороні правого коліна були знайдені три овальні глибокі садна, найбільші розміром 1 на 1 см. Шкіра на зовнішній стороні правої підшви набрякла і блакитно-фіолетового кольору. На внутрішній стороні лівої підшви був виявлений поверхневий синець розміром 8 на 3 см. Глибоке садно, розміром від 6 до 4 см, видно на зовнішній стороні правої гомілки. На лівій тіменно-скроневої ділянці виявлена поверхнева щілиноподібна рана з нерівними краями і довжиною 3 см.”

24. Доктор Е.В. дійшов висновку, що зафіксовані поранення могли бути завдані дворівневим падінням.

25. Лабораторні аналізи не встановили у крові і сечі пана Стефанова слідів алкоголю.

26. Пан Стефанов помер наступної доби приблизно о 2 годині ночі.

27. Наступного дня, 6 червня 1993 року, доктор Е.В. провів аутопсію тіла пана Стефанова. Доктор детально навів свої висновки у звіті. Він зазначив наступне:

“ЗОВНІШНІЙ ОГЛЯД[:]

... Повіки закриті. Повіки правого ока набрякли і блакитно-фіолетового кольору. У зовнішньому куті правого ока, на краю орбіти, видно аркоподібну рану з нерівними і обтічними краями, довжиною 2 см. У ділянці правої вилиці видно садно, покрите червонуватим струпом, 6 на 6 см. ... На тіменно-потилично-скроневої ділянці видно щілиноподібну рану з нерівними і обтічними краями, довжиною 3 см. На дні рани видно невеликі тканинні перемички. ... На передній частині [грудної клітки], у середній частині, в проекції груднини, видно косий блакитний синець, розміром 4 на 2 см. На задній поверхні правого плеча видно два смугоподібні блакитно-фіолетові кров'яні набряки, паралельні один одному, розміром 8 на 2 см, відстань між ними 3,5 см. ... На лівій сідниці виявлено синювато-фіолетовий синець розміром 4 на 3 см. ... Права пахова кістка поламана у середній третині із порушенням оболонки м'язів. На цій ділянці, на бічній поверхні, видно рану неправильної форми з рівними краями, розміром 3 на 2 см. Всередині рани знаходяться кісткові уламки. У зоні правого зап'ястка виявлено два смугоподібні садна, покриті білуватим струпом на рівні шкіри, кожний з розмірами 40 на 3 мм, з відстанню

між ними 5 мм. На зовнішній стороні правого коліна були знайдені три різані рани, покриті червоним струпом, на рівні шкіри, найбільша діаметром 1 см. Подібну рану, розміром 4 на 6 см, було виявлено на бічній поверхні правої гомілки. Шкіра на зовнішній частині правої підшви набрякла і посиніла. Подібний синець, розміром 8 на 3 см, було виявлено на внутрішній поверхні лівої підшви...

На спині трупа були зроблені глибокі розрізи шкіри, внаслідок яких було виявлено набряк м'яких тканин і м'язів на правій половині спини, в області правої лопатки розміром 18 на 8 см, вертикально орієнтовані.. ... Набряк тканин було встановлено у м'язах і підшкірному покриві лівої сідниці, у проекції згаданого синця.

ВНУТРІШНІЙ ОГЛЯД[:] Голова. Набряк м'яких черепних оболонок правої лобно-скроневої ділянки, лівої тім'яно-потилично-скроневої області, нижче описаної вище рвано-контузійної рани. ... Лінійний перелом був виявлений біля основи черепа, починаючи від правої лобно-скроневої ділянки, проходячи по верху правої орбіти, і закінчуючись в області турецького сідла. ... М'які мозкові оболонки набрякли на скроневоїх ділянках. ... Закруглені фіолетові набряки, діаметром не більше 2 мм, були знайдені в основі мозку, в області правої лобової частини.

... Перше, сьоме і восьме ребра з правого боку поламані по задній підпахвовій лінії з набряком міжреберних м'язів. Переломи широко відкриті всередину."

28. У висновку звіту доктор Е.В. підсумував поранення на тілі пана Стефанова наступним чином:

"Комбінована черепно-мозкова і травма грудної клітини після падіння зі значної висоти. Перелом основи черепа. Струс мозку, набряк мозку, з розщепленням мигдаликів мозочка. Набряк мозкових оболонок. Перелом ребер з правої сторони. Рвано-контузійні рани на голові і обличчі. Набряк черепних оболонок, обличчя, грудної клітини і кінцівок. Садна на обличчі та кінцівках. Відкритий перелом правої пахвової кістки. Набряк сідниць. Відсутність алкоголю в крові і сечі."

29. Доктор Е.В. дійшов висновку, що смерть настала внаслідок черепно-мозкової травми, що складається з перелому черепа, струсу мозку і набряку мозку.

30. Щодо питання про спосіб, у який були завдані рани, доктор Е.В. зазначив:

"Описані травматичні ушкодження були спричинені ударом тіла об тверді тупі предмети і могли бути отримані внаслідок двостадійного падіння зі значної висоти. При обстеженні та розтині виявлено травматичні рани голови та тіла: голова - на правій лобно-скроневої ділянці [та] на лівій тіменно-потилично-скроневої області; тіло - спереду і ззаду, більш виражене на правій стороні; кінцівки - права верхня кінцівка, зовнішня поверхня правої ноги і внутрішня поверхня лівої підшви. Падіння на дах навісу призвело до травм на правій стороні чола, обличчя і передньої частини тіла. Друга стадія падіння - від даху навісу до землі перед підземним гаражем - призвела до травм на задній частині тіла, в лівій тіменно-потилично-скроневої області голови і на нижніх кінцівках. Дві смуги на правому зап'ястку свідчать про постійний контакт з наручниками. Кістки в області правої пахви були зламані під час першої стадії падіння, якщо

руки були зв'язані наручниками спереду, і під час другої стадії, якщо руки були зв'язані наручниками за спиною.”

31. Доктор Е.В. завершив звіт аутопсії наступним висновком:

“Травматичні поранення були завдані, коли [пан Стефанов був живий], про що свідчать набряки в районах зламаних кісток. Ці поранення були завдані в один час і можливо, що були отримані у час, вказаний у попередніх даних.

Огляд тіла і аутопсія не виявили поранень, які не могли бути пояснені падінням зі значної висоти.

В момент смерті [пан] Стефанов не перебував під впливом алкоголю, проте експертиза не може сказати цього про момент падіння, тому що проби на аналіз алкоголю були взяті більш ніж через дванадцять годин після інциденту.”

32. 8 червня 1993 року пан D.O. був допитаний щодо інциденту. Він зазначив, *inter alia*, що не бачив безпосередньо, як пан Стефанов стрибав.

33. Розслідування було відкрите 17 червня 1993 року обласною військовою прокуратурою Пловдива.

34. Військовий слідчий, який займався цієї справою, пан S.S., зібрав письмові рапорти лейтенанта I.C., старшого сержанта Н.В. і сержанта В.В., але не допитав поліцейських. Він почав працювати над матеріалами справи 13 грудня 1993 року, коли допитав пана D.O. Останній повідомив, *inter alia*, що до нього добре ставились, і що на тілі пана Стефанова на момент допиту вранці 5 червня 1993 року не було жодних ознак тілесних ушкоджень. Він також стверджував, що бачив, як пан Стефанов стояв у наручниках, кинувся до вікна і вистрибнув. Проте, він не стверджував, що бачив, як пан Стефанов упав, а тільки побачив, як він лежав на землі.

35. 8 лютого 1994 року обласна військова прокуратура Пловдива передала справу до уповноваженої обласної прокуратури, з огляду на внесення поправок до Кримінально-процесуального кодексу (“КПК”) від грудня 1993, відповідно до яких злочини, ймовірно скоєні працівниками поліції, належать до судів загальної юрисдикції (див. параграф 71 нижче). Проте, 5 квітня 1994 року справу було повернено до обласної військової прокуратури Пловдива, відповідно до окремої вказівки Головної прокуратури від 16 лютого 1994 року. 20 квітня 1994 року обласна військова прокуратура Пловдива передала матеріали справи капітану I.N., військовому слідчому міста Стара Загора, для наступних дій.

36. Лейтенант I.C. був допитаний 20 червня 1994 року військовим слідчим, капітаном I.N. Він повідомив, *inter alia*, що коли він підбіг до вікна, то зміг побачити, як пан Стефанов падав, і побачив, як його тіло вдарилося об залізний дах навісу, розташованого під вікном, перш ніж вдарилося об землю (див. параграф 17 вище).

37. 30 червня 1994 року слідчий I.N. порекомендував припинити слідство через відсутність доказів події злочину. Він встановив, що

висновком судово-медичної експертизи було встановлено, що пан Стефанов отримав поранення під час двоступінчастого падіння з вікна. Цей висновок збігається зі свідченням лейтенанта І.С., що він бачив, як тіло пана Стефанова спочатку вдарилося об дах навісу, розташованого під вікном, а потім впало на землю перед підземним гаражем. Слідчий дійшов висновку, що пан Стефанов вистрибнув із вікна з власної волі, і що це не було спровоковане поведінкою лейтенанта І.С. або інших працівників поліції.

38. 29 липня 1994 року полковник У.Т., прокурор обласної військової прокуратури Пловдива, припинив розслідування і надіслав кримінальну справу до обласної прокуратури Казанлука для наступних дій. Він дійшов висновку, що пан Стефанов раптово вистрибнув з вікна кімнати № 36 під час допиту, у присутності лейтенанта І.С. і пана D.O. Він впав на землю, і його негайно відвезли до лікарні, де він помер, незважаючи на спроби врятувати йому життя. Як видно з висновку судово-медичної експертизи, смерть пана Стефанова була спричинена комбінованими черепно-мозковими травмами і травмами грудної клітини, переломом основи черепа, струсом мозку, набряком мозкових оболонок, розірвано-контузійними ранами голови і обличчя і набряком кінцівок. Немає жодних вказівок на те, що лейтенант І.С. був у будь-який спосіб причетний до смерті пана Стефанова.

39. 4 серпня 1994 року обласна прокуратура Казанлука повернула справу до обласної військової прокуратури Пловдива, зазначивши, що вони не можуть вживати дій, оскільки провадження було припинене.

40. Протягом наступного року матеріали справи пересилались між різними прокуратурами. 4 жовтня 1994 року перша заявниця, яка явно не знала про останні події, поскаржилась до Головної прокуратури про тривалість розслідування і вказала, що їй не було повідомлено про висновки розслідування.

41. З огляду на зміни, внесені до КПК у червні 1995 року, відповідно до яких військові суди, слідчі і прокурори знову отримали юрисдикцію у справах, що стосуються ймовірного скоєння злочинів працівниками поліції (див. параграф 71 нижче), 3 серпня 1995 року військова прокуратура Софії надіслала справу для перегляду до обласної військової прокуратури Пловдива з вказівкою повідомити про постанову спадкоємцям пана Стефанова.

42. Рішенням від 27 грудня 1995 року полковник У.Т., прокурор обласної військової прокуратури Пловдива, знову припинив розслідування через відсутність доказів події злочину. Не наводячи подробиць, він зробив висновок, що пан Стефанов вистрибнув з відчиненого вікна. Його негайно привезли до лікарні, де він помер від черепно-мозкової травми. Немає жодних вказівок на те, що лейтенант І.С. зловживав владою і спричинив самогубство пана Стефанова, або

не виконав свої обов'язки. Схоже, копія цього рішення була надіслана батьку пана Стефанова.

43. Виглядає, що заявникам не повідомили про ці події, хоча вони кількаразово просили повідомляти їм про перебіг розслідування.

44. Адвокат заявниць отримав копію рішення прокурора 12 листопада 1996 року. 9 грудня 1996 року він подав на нього скаргу до військової прокуратури Софії, стверджуючи, що розслідування було поверховим, не було вжито низку слідчих дій, і не було роз'яснено різні факти.

45. Рішенням від 9 січня 1997 року прокурор V.P. зі слідчого відділу військової прокуратури Софії встановив, що розслідування не було повним і всебічним. Не було встановлено, коли саме 4 червня 1993 року було заарештовано пана Стефанова, хто наказав залишати його під вартою після завершення робочого дня, чи існувала постанова про тимчасове затримання на двадцять чотири години. Якщо така постанова існувала, то не було зрозуміло, хто її видав і на якій правовій підставі. Законність дій працівників поліції також мала бути оцінена з точки зору статті 127 Кримінального кодексу ("КК") (див. параграф 66 нижче). Інший факт, який не був висвітлений – це обставини позбавлення пана Стефанова свободи, внаслідок чого трапився інцидент 5 червня 1993 року. Також було незрозуміло, об скільки предметів вдарилося тіло пана Стефанова під час падіння, і якою була кількість ударів. Не було обстежено дах навісу для мотоциклів. З фотографій було зрозуміло, що він не був деформований, хоча у медичному звіті було зазначено, що, падаючи, пан Стефанов вдарився спочатку об дах, а тільки потім об залізну сітку на землі. Звіт доктора вказує, що тіло зазнало два удари під час падіння, і що усі поранення могли бути завдані двома послідовними ударами. Зрештою, не всі особи, котрі могли прояснити факти, щодо яких залишаються питання, включно зі старшим сержантом Н.В., старшим сержантом В.В., і іншими присутніми на внутрішньому дворі і у гаражі відділення поліції, хто міг бути свідками падіння.

46. Тому прокурор скасував рішення про закриття розслідування і наказав:

(i) зібрати у відділенні поліції міста Казанлук усі документи стосовно арешту і утримання під вартою пана Стефанова 4 червня 1993 року;

(ii) оглянути місце події і встановити, з якого саме матеріалу зроблено покрівлю навісу для мотоциклів, і чи на ній є будь-які деформації; також встановити, яка була відстань між вікном і землею, і чи пляма крові, знайдена на залізній сітці, знаходилась одразу ж під вікном;

(iii) провести слідчий експеримент і встановити точне місце, у якому тіло пана Стефанова вдарилося об землю;

(iv) допитати інших можливих свідків; взяти нові свідчення від пана D.O. щодо обставин утримання під вартою його самого і пана Стефанова, можливого застосування фізичного насильства проти них, а також усіх інших обставин, котрі можуть стосуватись справи;

(v) підготувати висновок судово-медичної експертизи за участю трьох експертів для встановлення причини смерті і того, чи поранення на тілі пана Стефанова не були спричинені падінням з вікна.

47. Після повернення справи на дорозслідування, 8 березня 1997 року, слідчий оглянув залізний дах навісу для мотоциклів, розташованого під кімнатою № 36, і провів слідчий експеримент.

48. Під час огляду було встановлено, що на залізному даху немає вигинів чи деформацій.

49. Шкіряну ляльку людського розміру було двічі викинуто з вікна кімнати № 36. Спершу манекен кинули перпендикулярно, і він впав прямо на землю перед гаражем, не зачепивши залізний дах навісу. Вдруге його викинули під кутом, орієнтованим на південь від вікна, він вдарився об залізний дах, а потім об цементний бортик під дахом, а потім впав на землю. Коли вдруге кинутий манекен вдарився об залізний дах, то дах прогнувся.

50. 25 березня 1997 року слідчий S.S. допитав старшого сержанта Н.В., який повідомив, *inter alia*, що повністю не бачив падіння пана Стефанова і не пам'ятає, скільки саме ударів він почув під час падіння.

51. 26 березня 1997 року слідчий S.S. допитав старшого сержанта В.В.

52. Після проведення слідчого експерименту було призначено три судово-медичні експерти для перегляду висновків щодо обставин, за яких були завдані поранення пану Стефанову. Точніше, їх просили встановити, якою була причина смерті пана Стефанова, і чи деякі поранення, виявлені на його тілі, могли бути наслідком інших чинників, ніж падіння з вікна кімнати № 36. Доктор Е.В., доктор медицини, який оглядав пана Стефанова 5 червня 1993 року і провів аутопсію, був одним з експертів. Іншими були доктор Н.Е. і доктор Т.Т., доктори факультету судової медицини університету міста Стара Загора.

53. 18 квітня 1997 року троє експертів постановили звіт виключно на підставі матеріалів справи.

54. Експерти підтвердили попередні висновки про причину смерті, а саме, що вона була результатом черепно-мозкової травми, що складається з перелому основи черепа, струсу мозку і набряку мозку, з розщепленням мозочка і паралічем життєво важливих центрів мозку. Кількість крові, хоча і незначна, що потрапила в дихальну систему, також сприяла смертельному результату, вважали експерти.

55. Щодо причини поранень експерти дійшли наступного висновку:

“такі травми можуть виникнути внаслідок падіння, що спричиняє численні пошкодження. Таке падіння [завдає] тілу кілька ударів об тверді поверхні на різній висоті, як зазначено у слідчому експерименті. Така інформація була зібрана під час слідчого експерименту. Кинутий під право похиленим кутком, манекен потрапив на металевий дах, розташований під вікном, що прилягає до того, з якого випав [пан] Стефанов. ... Не виключено, що [пан] Стефанов падав тангенційно до краю залізної листової покрівлі, і що його тіло відкотилося, не залишаючи заглиблення на даху. Можливо також, що [пан] Стефанов, незалежно від того, чи його тіло зіткнулося із залізним листовим дахом, потрапило в бетонну кромку, на якій був зведений дах. Цей край видно на фотографіях, і він розташований приблизно на відстані 23 см від стіни навісу. Заключний етап падіння припав на землю перед гаражем, де лежить сітка. Можливо, що набряк на задній поверхні правого плеча є наслідком удару об сітку. На цьому кінцевому етапі падіння трапилася рвано-контузійна рана на голові, у разі її повороту лівору, а також перелом в області правої пахви і набряки на сідницях. Інші травми були викликані раніше під час падіння. Два садна на правому зап'ястку узгоджуються зі слідами наручників.

Удар, який спричинив перелом черепа і струс головного мозку, був завданий у правій лобній частині голови, де були виявлені рвано-контузійна рана, садно та набряк. Це був сильний удар, який стався на більш ранній стадії падіння, ймовірно, об згаданий вище бетонний край.

Всі травми були завдані одночасно. Не було виявлено жодних травм, які неможливо пояснити падінням з істотної висоти, яке спричинило декілька сильних ударів. [Не було травм] від холодної зброї, вогнепальної зброї або електрики. На тілі або кінцівках не було виявлено жодних ушкоджень, спричинених самозахистом.

56. 21 червня 1997 року лейтенант І.С. був допитаний капітаном S.S., військовим слідчим, який спочатку вів розслідування. Був присутній і адвокат заявниць. Лейтенант повідомив, що він не може точно пригадати механізм падіння пана Стефанова і не міг сказати, чи пан Стефанов спочатку вдарився об дах навісу для мотоциклів, тому що не пам'ятає, чи одразу підійшов до вікна. Він пояснив, що його спогади про ті події стерлись, тому що вони трапились давно і відбувались дуже швидко.

57. Пан D.O. не був повторно допитаний. Поліція Казанлука намагалась встановити його місце знаходження, проте встановила, що після 1993 року, коли його було звільнено і не було притягнуто до відповідальності за ймовірну крадіжку, про нього нічого не було відомо. Існували деякі ознаки того, що він проживав на території муніципалітету Троян, в одному з гірських селищ, але його точна адреса була невідома, тому що він не повідомив її до реєстру свого попереднього місця проживання, муніципалітету Мугліж. Місце знаходження його матері також невідомо, його дідусь і дядько померли, і в Мугліжі не було інших родичів, які могли б надати інформацію про нього. Адвокат заявниць просив продовжувати розслідування до того, як пан D.O. буде знайдений і допитаний.

58. Крім того, не було зібрано жодних документів про арешт пана Стефанова та його затримання 4 та 5 червня 1993 року. У листі від 20 липня 1997 року начальник відділення поліції Казанлука повідомив слідчим органам, що до серпня 1993 року особи, затримані менше ніж на двадцять чотири години, були просто зареєстровані, і ніяких наказів про їх арешт не було видано, і що реєстри за 1993 рік не були збережені.

59. 29 липня 1997 року слідчий S.S. рекомендував припинити розслідування. Він заявив, що в ході додаткового розслідування були дотримані інструкції військової прокуратури. Реєстр затриманих у поліцейському відділенні Казанлука вже не був доступний, а також поліція не заповнювала форми для затримання. Тому було неможливо встановити, хто привіз пана Стефанова до відділення поліції. Також було проведено додаткове обстеження місця загибелі, котре показало, що тіло пана Стефанова вдарилося не об залізний дах, який не був деформований, а об бортник під ним, а потім об землю. Це було очевидно зі звіту медичної експертизи. Деякі свідки були повторно допитані. Повторний допит пана D.O. був неможливий, оскільки його не вдалось знайти. Як свідчить висновок експертизи, смерть пана Стефанова була викликана черепно-мозковою травмою, що складається з перелому основи черепа, струсу мозку і набряку головного мозку з викривленням мозочка, і паралічу життєво важливих центрів головного мозку. Такі травми можуть бути результатом двох етапів падіння, коли тіло зіткнулося з перешкодами на різній висоті перед ударом об землю. Не було встановлено жодних травм, які не можна було пояснити таким падінням, ані травм, спричинених холодною зброєю, вогнепальною зброєю або електрикою. Таким чином, не було жодних доказів скоєння злочину працівниками поліції Казанлука.

60. У своєму рішенні від 13 серпня 1997 року капітан I.N., прокурор обласної військової прокуратури Пловдива, закрит розслідування. Він постановив, що всі вказівки, що містяться у рішенні Військової прокуратури Софії від 9 січня 1997 року, були виконані. Слідчий експеримент, додатковий медичний експертний висновок і повторно допитані свідки підтвердили обставини, що лежать в основі першого рішення про закриття розслідування. На тілі пана Стефанова не було травм, які не можна пояснити двоступінчастим падінням з істотної висоти. Слідчий експеримент показав, що пан Стефанов спочатку вдарився об бетонну кромку під залізним дахом, а потім вдарився об землю. Копія рішення була направлена першій заявниці з поясненням, що вона може оскаржити його.

61. 3 та 12 лютого 1998 року адвокат заявниць просив надати інформацію про хід розслідування. Йому повідомили, що розслідування було закрито, але йому не було надано копію рішення

від 13 серпня 1997 року. Йому вдалося отримати копію лише 4 березня 1998 року, і він негайно оскаржив його до військової прокуратури Софії. Він стверджував, що пана D.O. не було допитано, і що висновки про падіння пана Стефанова з вікна були непослідовними.

62. 31 березня 1998 року полковник T.Y., прокурор військової прокуратури Софії, відхилив скаргу, стверджуючи, зокрема, що пан Стефанов зробив спробу втекти з приміщення поліції, що ніхто з поліцейських не є відповідальним за цей вчинок, і що розслідування було об'єктивним і всебічним.

63. Адвокат заявниць подав скаргу до Генеральної прокуратури.

64. 18 травня 1998 року прокурор V.P., керівник слідчого відділу військової прокуратури Софії, якому, очевидно, було передано скаргу, залишив без змін рішення про припинення розслідування. Він стверджував, що немає жодних свідчень про те, що «спроба пана Стефанова втекти» була викликана жорстоким поведженням з боку працівників поліції, які його допитували. Згідно з висновком медичної експертизи, всі його травми були викликані падінням. Не було жодних ознак того, що поліцейські вчинили будь-яке правопорушення, що може бути пов'язане зі смертю пана Стефанова. Копія цього рішення була відправлена адвокату заявниць 9 червня 1998 року.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО І МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

A. Обов'язок розслідувати смерть та жорстоке поведження

65. Відповідно до статті 115 КК, вбивство карається позбавленням волі на строк від десяти до двадцяти років. Стаття 116 § 1 (2) КК каже, що якщо вбивство скоєне працівником поліції під час виконання службових обов'язків або у зв'язку з ними, то воно карається позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років або довічним позбавленням волі, з можливістю умовно-дострокового звільнення або без неї.

66. Стаття 127 § 1 КК визнає злочином допомогу у скоєнні самогубства або підбурювання до нього, якщо відповідна особа скоїть самогубство або намагатиметься його скоїти. Згідно з пунктом 3 цієї статті, є злочином доведення до самогубства або спроби самогубства шляхом жорстокого поведження або систематичного приниження, якщо відповідна особа є фінансово чи інакше залежною від злочинця, за умови, що злочинець передбачає цю можливість. Пункт 4 цієї статті визнає злочином дії всупереч попередньому пункту, навіть якщо винна особа робить це з необережності.

67. Статті 128, 129 і 130 КК визнають злочином завдання іншій особі легких, середньої тяжкості і тяжких тілесних ушкоджень. Стаття

131 § 1 (2) КК каже, що тілесні ушкодження, завдані працівником поліції під час виконання службових обов'язків або у зв'язку з ними, є обтяжуючою обставиною.

68. Відповідно до статті 287 КК, у редакції, чинній на момент подій, визнавалось злочином, скоєним посадовою особою під час виконання службових обов'язків або у зв'язку з ними, здійснення незаконного тиску на підозрюваного, обвинуваченого, свідка або експерта з метою отримання визнання, свідчення або висновку.

69. Усі згадані злочини є злочинами публічного обвинувачення (стаття 161 КК і стаття 21 § 3 КПК, у редакції, чинній на момент подій).

70. Стаття 192 §§ 1 і 2 КПК, у редакції, чинній на момент подій, передбачала, що провадження щодо злочинів публічного обвинувачення можуть бути відкриті тільки прокурором чи слідчим. Прокурор або слідчий повинні розпочати розслідування, коли він або вона отримали інформацію, підтверджену достатніми доказами, що злочин може бути вчинений (статті 187 і 190 КПК). Якщо інформація, надана органам прокуратури, не підкріплена доказами, прокурор повинен наказати провести попередню перевірку, щоб визначити, чи є виправданим відкриття кримінального розслідування (стаття 191 КПК, у редакції, чинній на момент подій). Прокурор може припинити розслідування, коли, зокрема, немає доказів вчинення злочину, або дане діяння не є злочином (пункт 1 (1) статті 21 та пункт 1 (1) і (2) статті 237 КПК). На той час це рішення могло бути оскаржене до вищого прокурора (стаття 181 КПК, у редакції, чинній на момент подій). У 2001 році КПК було змінено, щоб забезпечити судовий перегляд рішення прокурора про припинення розслідування.

71. На час розгляду справи злочини, ймовірно скоєні працівниками поліції, розглядалися військовими судами (пункт 2 статті 388 КПК, у редакції, чинній на момент подій). У грудні 1993 року ця норма була змінена і військові суди втратили юрисдикцію над такими злочинами (пункт 1 статті 388 КПК зі змінами, внесеними у грудні 1993 року). Нова поправка у червні 1995 року повернула попередній режим (пункт 2 статті 388 КПК, зі змінами, внесеними у червні 1995 року та чинними до 1 січня 2000 року). Якщо справа підпадає під юрисдикцію військових судів, попереднє розслідування здійснюється військовими слідчими та прокурорами.

В. Арешт і утримання під вартою

72. Особа може бути заарештована і взята під варту у зв'язку з відкритим кримінальним провадженням, якщо проти неї було висунуто підозри (стаття 146 § 1 в сукупності зі статтею 207 КПК).

73. Також особа могла бути заарештована за дорученням слідчого і затримана на строк до трьох днів, якщо він або вона підозрювалася у скоєнні злочину, що карається позбавленням волі, але не було достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення. Обставини, за яких це могло статися, були обмежені і включали випадки, коли (i) затримання під час або відразу після вчинення ймовірного злочину, (ii) свідчення очевидців, (iii) явні сліди скоєного злочину були виявлені на тілі або одязі особи або в його або її місці проживання, або (iv) особа намагалася втекти, або його особа не могла бути встановлена, і було достатньо інформації про те, що вона могла скоїти злочин (ст. 202 § 1 КПК, у редакції, чинній на момент подій).

74. Стаття 20 (1) Закону про національну поліцію 1976 року, у редакції, чинній на момент подій, казала, що поліція може також заарештувати особу, якщо (i) його особа не могла бути встановлена, (ii) він чи вона поводитися жорстоко або порушували громадський порядок, (iii) він або вона відмовилися, без поважної причини, з'явитися після того, як були належним чином покликані, (iv) він або вона свідомо перешкоджали поліції виконувати свої обов'язки, або мали чи носили недозволену вогнепальну зброю, холодну зброю або інші небезпечні пристрої. У всіх цих випадках поліція повинна була негайно провести необхідні перевірки. Після цього, але в жодному разі не пізніше, ніж через три години після арешту особи, він або вона повинні були бути звільнені, якщо не було постановлено наказ про взяття під варту. Лише тоді, коли особу особи не може бути встановлено, цей строк міг бути продовжений до двадцяти чотирьох годин (стаття 20 (2) Закону).

С. Взірцевий протокол ООН з проведення аутопсії

75. «Посібник з ефективного запобігання та розслідування протиправних, свавільних і позасудових страт» (Документ ООН E/ST/CSDHA/12 (1991)), опублікований Організацією Об'єднаних Націй у 1991 р., містить взірцевий протокол з проведення аутопсії, метою якого є надання авторитетних керівних принципів для проведення розтинів прокурорами та медичними працівниками. У вступі відзначається, що для запобігання пропуску або втрати важливих деталей, необхідно проводити систематичне та всебічне дослідження та звіт:

“Дуже важливо, аби після суперечливої смерті, була повною мірою проведена аутопсія. Документування та запис цих висновків повинні бути однаково ретельними для того, щоб дозволити суттєве використання результатів розтину ... Важливо мати якомога менше пропусків або розбіжностей, оскільки прихильники різних тлумачень справи можуть скористатися будь-якими наявними недоліками розслідування. Аутопсія, проведена щодо суперечливої смерті, повинна відповідати певним мінімальним критеріям, і протокол

проведення розтину повинен бути складений, як змістовний чи переконливий, прозектором, організацією, яка замовляє аутопсію, або державним органом чи будь-ким, хто використовуватиме висновки або результати розтину.”

D. Звіти міжнародних організацій щодо стверджуваної дискримінації ромів

76. У низці своїх звітів Європейська комісія проти расизму і нетерпимості Ради Європи висловила занепокоєність насильством з боку поліції, мотивованим расизмом, зокрема, стосовно ромів. Деякі інші органи та неурядові організації також протягом останніх кількох років повідомляли про численні інциденти, пов'язані з можливим расистським насильством щодо ромів у Болгарії, у тому числі з боку правоохоронних органів. Детальний виклад цих звітів можна знайти в рішенні Суду у справі *Nachova і Інші проти Болгарії* (№№ 43577/98 і 43579/98, §§ 55-59, ECHR 2005-...).

ПРАВО

I. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНИХ ПОРУШЕНЬ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

77. Заявниці стверджують, що пан Стефанов зазнав жорстокого поводження і помер внаслідок дій працівників поліції. Вони також скаржились на відсутність ефективного розслідування обставин його смерті. Вони стверджували, що мало місце порушення статті 2 Конвенції, котра каже:

“1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.”

78. Уряд оспорив ці твердження.

А. Зауваження сторін

1. Заявниці

79. Заявниці повідомили, що падіння пана Стефанова з вікна кімнати № 36 було або самогубством, спричиненим тяжким катуванням, або спробою з боку поліції приховати попереднє жорстоке поводження. Не було жодних доказів того, що падіння було спробою втечі, оскільки вікно розташовувалося на висоті 9,6 метрів над землею. Ніхто не міг очікувати, що він вистрибне з такої висоти і згодом зможе втекти. Не було жодних предметів, які могли б пом'якшити удар в результаті падіння; зокрема, було очевидно, що тіло пана Стефанова не торкнулося залізного даху, перед тим, як впало на землю. Твердження про те, що пан Стефанов зробив спробу втекти, було ще більш неправдоподібним з огляду на те, що він був у наручниках, і що всі завдані йому тілесні ушкодження були розміщені у верхній частині тіла, що вказувало на те, що він впав головою вперед. Також не було жодних ознак того, що падіння було результатом спроби самогубства. Пан Стефанов не мав історії психічних захворювань, і проти нього були висунуті підозри у звичайних крадіжках. Більше того, подібне пояснення не було запропоновано під час розслідування.

80. Єдиними правдоподібними поясненнями падіння пана Стефанова були або спроба самогубства, спричинена катуванням, або навмисне виштовхування співробітниками поліції з метою приховати попередні катування. Ці гіпотези були підтверджені кількістю і ступенем поранень, завданих пану Стефанову, більшість з яких він, ймовірно, отримав до падіння, під час допиту. Не було жодних ознак того, що ці травми були самокаліцтвом або були завдані під час його арешту або до цього.

81. Заявниці стверджували, що вони не могли безсумнівно довести точну причину падіння пана Стефанова, але стверджували, що влада має надати правдоподібне пояснення, чого вона не зробила.

82. Вирішуючи, що падіння було наслідком спроби втекти, органи прокуратури беззастережно поклалися на заяви лейтенанта І.С., старшого сержанта Н.В. і пана D.O. Проте, вони були надзвичайно ненадійними. По-перше, обидва співробітники поліції мали очевидний інтерес виправдати себе, тоді як до пана D.O. поліція поставилася прихильно. По-друге, вони були непослідовними і з часом змінювалися і, очевидно, були спрямовані на звільнення працівників поліції від будь-якої відповідальності за смерть пана Стефанова. Більше того, свідчення пана D.O. дивовижно збігались із заявами лейтенанта І.С.

83. Дійшовши висновку, що всі тілесні ушкодження були завдані пану Стефанову під час двохступеневого падіння, органи влади також поклалися на результати аутопсії та висновки подальших медичних

експертиз. Проте, протокол розтину був недостатнім у ряді аспектів і не відповідав стандартам, встановленим у Взірцевому протоколі ООН аутопсії (див. параграф 75 вище). Наприклад, висновок про те, що всі тілесні ушкодження на тілі пана Стефанова були отримані під час падіння, ґрунтувався на абсолютно непідтвердженому припущенні про те, що падіння було двоступеневим. Більше того, протокол розтину і подальший медичний експертний звіт не містили детального опису способу, у який було завдано кожену травму, а натомість зазначали, що всі травми були результатом двоступеневого падіння.

84. Що стосується ефективності розслідування, заявниці стверджували, що воно було повільним, упередженим і спрямованим на звільнення працівників поліції від відповідальності за смерть пана Стефанова. Вони вказували на ряд недоліків у його проведенні. Зокрема, місце, де тіло пана Стефанова лежало на землі після падіння, не було помічене. Розслідування не розпочалося негайно. До того, як військова прокуратура поновила розслідування, воно було дуже поверхневим. Слідчий експеримент був проведений через чотири роки після подій, і медичні експерти не отримали належних інструкцій. Більше того, заявниці не були регулярно інформовані про перебіг розслідування і їм перешкоджали у їхніх зусиллях вплинути на його ефективність. Заявниці також посилалися на свої аргументи щодо недоліків аутопсії та медичних експертиз.

2. Уряд

85. Уряд стверджував, що тілесні ушкодження були завдані пану Стефанову під час його падіння. Слідчий експеримент, проведений під час розслідування, показав, що якби він стрибнув трохи правіше, то міг би вдаритись або об залізний дах, або об бетонну кромку під ним, і тільки потім упав на землю. Усі медичні експерти дійшли висновку, що у нього не було травм, які не можна було б пояснити такою послідовністю подій. Звідси випливає, що твердження заявниць про жорстоке поводження були безпідставними. Відсутність зловживань була також підтверджена показами усіх свідків. Не було жодних ознак змови між ними. Всі вони заявили, що пан Стефанов стрибнув з власної волі. Не було жодних ознак того, що він перебував у фізичному контакті з будь-яким поліцейським у той час, або проти нього була застосована сила. У його крові не було знайдено жодних слідів алкоголю. Проте, судово-медичний лікар висловив думку про те, що якби пан Стефанов вживав алкоголь до арешту, то він би розщепився поза межами, можливими для виявлення - протягом ночі перед інцидентом. Пан D.O стверджував, що ні він сам, ні пан Стефанов не піддавалися жорсткому поводженню як під час їх арешту, так і пізніше. Розбіжність між заявами лейтенанта I.C і пана D.O. щодо того, чи останній здався, чи був заарештований,

засвідчували, що між ними не було змови, і що пана D.O. не примушували підтверджувати версію подій, наведену поліцейськими.

86. Уряд дійшов висновку, що смерть пана Стефанова не була викликана діями співробітників поліції.

87. Уряд також стверджував, що розслідування повністю відповідало принципам, викладеним у практиці Суду. Це було видно з численних актів органів прокуратури та медичних експертиз. Обов'язок влади зібрати докази був виконаний добросовісно. Родичі пана Стефанова були повідомлені про припинення розслідування та про причини цього.

88. Розслідування було відкрито саме з метою встановлення обставин смерті пана Стефанова. Висновок військового слідчого від 30 червня 1994 року про відсутність ознак скоєння злочину базувався на медичних експертних висновках, автори яких були зобов'язані стверджувати правду. Їх висновки були цілком узгоджені з твердженнями лейтенанта І.С.

89. Стверджувані розбіжності між різними заявами лейтенанта І.С. і пана D.O. були незначними, враховуючи, що перша заява лейтенанта була зроблена незабаром після інциденту, тоді як друга його заява була зроблена через значний час і, таким чином, була зваженішою. Було б зайвим робити висновок, що відмінності між цими заявами були пов'язані з наміром приховати правду або ухилитися від кримінальної відповідальності. Більше того, це питання не було порушене заявниками у скаргах на припинення розслідування.

90. Розслідування мало кілька етапів, і справу було направлено кілька разів для проведення додаткових дій. Питання про те, чи тілесні ушкодження на тілі пана Стефанова вказували на жорстоке поводження, було неодноразово порушене. Всі очевидці були неодноразово допитані, за винятком пана D.O., місцезнаходження якого неможливо було встановити. Справу було розглянуто прокурорами кількох інстанцій. Не можна стверджувати, що розслідування має завжди призводити до визнання особи винною у вчиненні злочину, особливо з огляду на стандарт кримінального права щодо доказу поза розумним сумнівом.

91. Підсумовуючи, Уряд вважав, що розслідування було повним, об'єктивним і всебічним.

В. Оцінка Суду

1. Смерть пана Стефанова

(а) Загальні принципи

92. Стаття 2, що гарантує право на життя, фігурує поміж визначальними положеннями Конвенції. Як і стаття 3, вона охороняє

одну з основоположних цінностей демократичних суспільств, які утворюють Раду Європи. Предмет і мета Конвенції як інструменту захисту конкретних людей, також вимагає, аби стаття 2 тлумачилась і застосовувалась так, аби її гарантії були практичними і ефективними.

93. З огляду на важливість захисту, наданого статтею 2, Суд повинен розглядати скарги про позбавлення життя найретельніше, з урахуванням усіх відповідних обставин.

94. Особи, які перебувають під вартою, знаходяться в уразливому становищі, і органи влади зобов'язані відповідати за поведження з ними. Отже, якщо особа потрапила до поліції у хорошому стані здоров'я, але пізніше помирає, то держава зобов'язана надати правдоподібне пояснення подій, що призвели до її смерті.

95. Оцінюючи докази, Суд приймає стандарт доказу «поза розумним сумнівом». Однак такі докази можуть впливати з того, що існують досить сильні, чіткі та узгоджені висновки або подібні незаперечні припущення про факти. Якщо згадані події цілком або значною мірою знаходяться в межах, доступних виключно для органів влади, як у випадку осіб, котрі перебувають під їх контролем під час утримання під вартою, то виникатимуть серйозні презумпції факту щодо поранень і смертей, що сталися під час позбавлення свободи. Справді, тягар доведення може розглядатися як покладений на владу, котра має надати задовільне та переконливе пояснення (див., поміж багатьма іншими рішеннями, *Anguelova проти Болгарії*, №38361/97, §§ 109-11, ECHR 2002-IV).

(b) Застосування цитованих принципів до даної справи

96. Суд зауважує, що немає ніяких ознак того, що пан Стефанов отримав поранення під час взяття під варту 4 червня 1993 року. Залишається розглянути, чи є вірогідним твердження Уряду, що його падіння, яке, ймовірно, було джерелом смертельних травм голови, не було спровоковане, і чи твердження Уряду, що всі його численні травми були отримані виключно під час падіння, є задовільним і переконливим.

97. У зв'язку з цим Суд зазначає, що державні органи спирали свій висновок, що всі поранення пана Стефанова були отримані виключно під час падіння, на гіпотезу, що його тіло вдарилося об предмет, металевий дах або бетонний край, перш ніж вдаритись об землю (див. параграфи 22, 23, 30, 37, 38, 42, 45, 55, 59 і 60 вище), і очевидною причиною було те, що поранення, виявлені на тілі пана Стефанова, не могли бути наслідком одного удару. Суд також зауважує, що ця версія була спочатку заснована на висновку у звіті судового лікаря, що «черговий поліцейський» повідомив йому, що тіло пана Стефанова впало на залізний дах і лише потім землю (див. параграф 22 вище). Це, здається, підтверджувалося заявою лейтенанта І.С., зробленою

переважно після складання звіту, що він бачив, як пан Стефанов впав на дах, перед тим, як вдаритись об землю. (див. параграфи 17 і 36 вище). Ця заява відрізнялася від першої заяви лейтенанта, зробленої відразу після подій, про те, що він не бачив падіння пана Стефанова, оскільки йому вдалося підійти до вікна кімнати № 36 і визирнути з нього тільки тоді, коли тіло пана Стефанова вже лежало на землі (див. параграфи 17 і 34 вище). Вона також відрізнялася від третього свідчення лейтенанта, що він точно не пам'ятав послідовність падіння і не пам'ятав, чи взагалі бачив падіння пана Стефанова (див. параграфи 17 і 56 вище), зробленого після повторного огляду місця події і слідчого експерименту, внаслідок якого було встановлено, що тіло не торкалось даху (див. параграф 49 вище). На відміну від того, що стверджував Уряд, Суд вважає ці розбіжності важливими, зокрема тому, що вони в значній мірі визначали висновок про те, що пан Стефанов не зазнав жодних поранень до падіння. Крім того, Суд зазначає, що коли слідчий експеримент довів, що пан Стефанов не міг впасти на залізний дах перед ударом об землю, роблячи цю теорію неправдоподібною, медичні експерти охоче висунули теорію про те, що він вдарився об бетонний край перед ударом об землю (див. параграф 55 вище). На основі цієї теорії влада знову охоче дійшла висновку, що всі травми пана Стефанова були спричинені виключно його падінням, не вивчаючи інших гіпотез щодо їх можливого походження (див. параграфи 59 і 60 вище). Така рішучість у даному питанні виглядає дуже сумнівною.

98. До того ж, виглядає малоімовірним, що всі численні поранення пана Стефанова, виявлені на його тулубі, кінцівках і голові (див. параграфи 23 і 27 вище), могли бути виключно наслідком падіння, навіть двоступінчастого. У зв'язку з цим Суд відзначає недостатній опис фізичних шляхів, через які пан Стефанов отримав травми. Судово-медичний експерт, який провів аутопсію, і лікарі, які склали експертний висновок після передання справи на дорозслідування військовою прокуратурою, дали загальну інформацію про ймовірну причину більшості поранень. Проте вони не вдавалися до деталей щодо того, яким чином могла бути завдана кожна з різних і, дійсно, численних травм (див. параграфи 30 і 55 вище).

99. Єдиний виклад подій, що відбулися в кімнаті № 36 вранці 5 червня 1993 року, міститься в заявах двох співробітників поліції, які були присутні там, і пана D.O., особи, затриманої в той же час, що і пан Стефанов. Однак їх достовірність ставиться під сумнів з огляду на кілька чинників. По-перше, поліцейські мали очевидну користь від того, щоб видавати падіння пана Стефанова і отримання ним травм як нещасний випадок або самогубство. По-друге, важливо зауважити, що версія лейтенанта I.C. про те, що він бачив, змінювалася з часом, щоб відповідати висновкам інших слідчих дій: аутопсії та слідчого

експерименту (див. параграфи 17, 34, 36 і 56 вище). Нарешті, слід також відзначити, що до пана D.O. поліція поставилась прихильно: він, хоча і підозрювався в численних крадіжках і грабежах, був звільнений і, очевидно, більше не притягався до відповідальності (див. параграф 57 вище). Слід також зауважити, що безпосередньо перед подіями він намагався перекласти відповідальність за передбачувані крадіжки та грабежі на пана Стефанова, і між ними почалась суперечка (див. параграф 15 вище).

100. Незрозуміло, чи стрибнув Пан Стефанов з вікна з власної волі, або, навпаки, його навмисно штовхнули чи викинули, або він був примушений до цього, оскільки перебував у ситуації, коли не мав іншого виходу, крім стрибати. Проте дуже малоймовірно, що він свідомо намагався втекти, враховуючи, що вікно кімнати 36 було на висоті 9,6 м. над землею, земля була вкрита бетоном і залізною сіткою, і він був у наручниках. Крім того, немає жодних ознак того, що він мав будь-які підстави вчиняти неспровоковане самогубство, або що він був у будь-якому випадку інтоксикованим. Хоча аналіз підтвердив відсутність алкоголю в крові і сечі на момент смерті пана Стефанова і не раніше (див. параграфи 25 і 31 *in fine* вище), проте малоймовірно, і Уряд не стверджував про це, що він міг вживати алкоголь або інші наркотичні речовини протягом ночі або вранці перед падінням, оскільки він перебував під вартою і під час допиту був тверезим. Крім того, немає жодних ознак того, що пан Стефанов страждав на психічну хворобу, яка могла б призвести до самогубства, або діяти з ігноруванням свого життя або тілесної недоторканності.

101. З огляду на вищевикладені міркування та, зокрема, непослідовність версії смерті пана Стефанова, наведеної державними органами, Суд вважає, що Уряд не навів вичерпного пояснення цієї смерті та тілесних ушкоджень отриманих паном Стефановим, під час перебування під вартою у відділенні поліції Казанлука, і що держава-відповідач несе відповідальність за його смерть. У зв'язку з цим було порушення статті 2 Конвенції.

2. Стверджувана неналежність розслідування

(а) Загальні принципи

102. Зобов'язання захищати право на життя, передбачене статтею 2 Конвенції, в сукупності із загальним обов'язком, покладеним на державу відповідно до статті 1 «визнавати за кожним, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у (...) Конвенції», опосередковано вимагає проведення офіційного і ефективного розслідування, якщо застосування сили спричинило смерть людини. Розслідування має бути, *inter alia*, уважним, безстороннім і ретельним.

103. Головною метою такого розслідування є гарантування ефективного застосування внутрішнього законодавства, котре захищає право на життя, і у справах, де були причетні державні органи чи посадові особи, гарантує притягнення їх до відповідальності за заподіяння смерті за їхньої вини.

104. Аби розслідування заяви про скоєння представником держави незаконного вбивства було ефективним, необхідно, щоб особи, на яких це розслідування покладене, були незалежними від осіб, причетних до подій. Це означає не лише відсутність ієрархічного або інституційного зв'язку, але й практичну незалежність.

105. Розслідування має також бути ефективним і у тому, що воно має встановити і покарати винних осіб. Йдеться не про зобов'язання щодо результату, а щодо засобів. Державні органи повинні були вжити доступних для них розумних заходів, аби забезпечити отримання доказів щодо згаданих фактів, включно з, поміж іншим, показами свідків-очевидців і висновками судово-медичних експертиз, і, за потреби, аутопсії, котра надала б повний, вичерпний і точний опис поранень і об'єктивний аналіз клінічних висновків, включно з причиною смерті. Будь-який недолік розслідування, котрий послаблює його спроможність встановити причину смерті або винних осіб, може призвести до висновку про його невідповідність обов'язковому стандарту (див. *Anguelova*, цитовано вище, §§ 136-39, з наступними посиланнями).

106. У цьому контексті впливає вимога оперативності та розумної швидкості. Слід погодитись із тим, що можуть існувати перешкоди і труднощі, котрі у конкретній ситуації перешкоджатимуть успішному просуванню розслідування. Проте, невідкладну реакцію з боку державних органів у розслідуванні летальної сили загалом можна вважати як засадову у підтриманні довіри громадськості до їх відданості верховенству права і запобіганню будь-якій появі потурання чи терпимості щодо протиправних дій (див. *McKerr проти Сполученого Королівства*, №28883/95, § 114, ECHR 2001-III, з наступними посиланнями).

107. З цієї ж причини має існувати достатній елемент громадського контролю за розслідуванням або його результатами задля забезпечення підзвітності як у теорії, так і на практиці, а також підтримання довіри громадськості до дотримання владою верховенства права і запобігання будь-якій появі потурання чи терпимості щодо протиправних дій. Ступінь громадської перевірки, що вимагається, може відрізнятися залежно від випадку. Проте у всіх випадках найближчі родичі жертви повинні бути залучені до процедури у обсязі, необхідному для захисту законних інтересів (*ibid.*, § 115; і *Anguelova*, цитовано вище, § 140, з наступними посиланнями).

(b) Застосування цитованих принципів у даній справі

108. Суд зазначає, що у цій справі було здійснено низку слідчих дій. Розтин тіла та огляд місця були проведені незабаром після подій. Ряд інших дій також було вчинено пізніше, зокрема, коли справу було повернено на додаткове розслідування Військовою прокуратурою (див. параграфи 20, 27-31, 34 і 47-56 вище).

109. Суд, однак, зауважує, що державні органи допитали лише лейтенанта І.С., старших сержантів Н.В. і В.В., у той час як перші двоє мали очевидну вигоду від спростування будь-якого можливого правопорушення, і пана Д.О., який, можливо, був примушений підтвердити версію поліції про події. Більш того, найбільше значення мають невідповідності між версіями подій лейтенанта І.С. – між наведеною одразу після інциденту, і тих, які були запропоновані після аутопсії і повідомлення результатів слідчого експерименту. (див. параграфи 17, 34, 36 і 56 вище). Його ніколи не просили пояснити ці непослідовності, котрі, як вже було зазначено (див. параграф 97 вище), виявились важливими, оскільки висновки про те, що тілесні ушкодження були завдані пану Стефанову виключно під час падіння, і що падіння не було спровокованим, ґрунтувались переважно на передбачуваній послідовності падіння.

110. Варто також зауважити, що навіть після того, як Військова прокуратура наказала повторно допитати пана Д.О., єдиного свідка, який не був працівником правоохоронних органів, його не було знайдено і не було повторно допитано, і не було зібрано жодної іншої інформації про події між арештом пана Стефанова 4 червня 1993 року та його смертю вранці наступного дня, 5 червня 1993 року (див. параграфи 57 і 58 вище).

111. Двома іншими значними недоліками є той факт, що місце події не було збережене у первинному стані до проведення огляду (див. параграф 20 вище), і, як було зазначено вище (див. параграф 98 вище), недостатній опис фізичних шляхів, яким чином пан Стефанов отримав поранення. Слід також відзначити, що державні органи затято дотримувались гіпотези, спростованої слідчим експериментом і тому переформульованої, що усі численні тілесні ушкодження були завдані пану Стефанову виключно під час падіння (див. параграфи 37, 38, 59 і 60 вище), і не було вжито жодних зусиль для дослідження інших гіпотез щодо їх іншого можливого походження.

112. Вражає й те, що, незважаючи на висновок, що пан Стефанов вистрибнув з вікна з власної волі (див. параграфи 61 і 64 вище), державні органи ніколи не розслідували, чому він вирішив скоїти самогубство або вирішив обрати явно смертельний спосіб втечі. Не було зібрано жодних доказів щодо його психічного стану до і під час його затримання (наприклад, психологічні звіти, допит пана Д.О. про те, як пан Стефанов почувався 4 та 5 червня 1993 року тощо) і про

будь-які можливі причини для вчинення ним такої дії, якщо це не було спричинено безпосередніми діями співробітників поліції, присутніх у кімнаті № 36.

113. Підсумовуючи, Суд вважає, що розслідуванню бракувало необхідної об'єктивності і ретельності, що підірвало його здатність встановити причину смерті пана Стефанова та його травм. Отже, його ефективність не може бути оцінена на підставі кількості поданих рапортів, допитаних свідків або інших вжитих слідчих дій.

114. Що стосується оперативності розслідування, Суд зазначає, що хоча державні органи виконали певну кількість негайних дій, таких як огляд місця, аутопсія, аналіз крові та сечі, і взяли покази пана D.O. незабаром після подій, проте військовий слідчий почав працювати над справою через більш ніж шість місяців (див. параграф 34 вище). Слід також зазначити, що лейтенант I.C. був вперше допитаний через рік після подій (див. параграф 36 вище), а старші сержанти H.B. і V.B. більш ніж через три роки після подій (див. параграфи 50 і 51 вище). Нарешті, слід зазначити, що загальна тривалість розслідування становила майже п'ять років. Протягом цього часу державні органи лише допитали п'ятьох або шістьох свідків, замовили два медичні звіти та один звіт аутопсії, а також провели два огляди місця події і один слідчий експеримент з дуже тривалими періодами бездіяльності між різними слідчими діями.

115. Нарешті, що стосується залучення найближчих родичів до розслідування, слід зазначити, що заявниці не були послідовно доведені до відома щодо його перебігу, незважаючи на неодноразові прохання адвоката надати інформацію (див. параграфи 43 і 61 вище).

116. На підставі вищевикладених міркувань Суд вважає, що розслідування у цій справі не відповідає стандартам, викладеним у практиці Суду. Тому у даній справі мало місце порушення державою-відповідачем зобов'язання, покладеного на неї статтею 2 § 1 Конвенції, провести ефективне розслідування загибелі пана Стефанова.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

117. Заявниці скаржилися, що перед падінням з вікна кімнати № 36 пан Стефанов зазнав жорстокого поводження, і що державні органи не провели ефективного розслідування цих тверджень. Вони посилались на статтю 3 Конвенції, котра звучить наступним чином:

“Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.”

118. Заявниці стверджували, що ряд тілесних ушкоджень, виявлених на тілі пана Стефанова, не можуть бути наслідком удару об землю і свідчать про катування. Проте, ці травми ніколи не були

належним чином проаналізовані, оскільки протокол розтину і наступний медичний експертний висновок лише вказували, що всі тілесні ушкодження були отримані під час нібито двоступеневого падіння. Заявниці стверджували, що з огляду на відсутність правдоподібного пояснення щодо походження цих травм, органи влади можуть вважатися відповідальними за їхнє заподіяння під час позбавлення пана Стефанова свободи.

119. Посилаючись на свої аргументи щодо розслідування за статтею 2, заявниці також стверджували, що також було порушення зобов'язання органів влади провести ефективне розслідування заяв про те, що пан Стефанов зазнав жорстокого поводження.

120. Уряд посилався на свої аргументи стосовно стверджуваних порушень статті 2.

121. Суд встановив вище, що Уряд не надав правдоподібного пояснення низки поранень, виявлених на тілі пана Стефанова (див. параграфи 97, 98 і 101 вище).

122. Такі тілесні ушкодження свідчать про нелюдське поводження, що перевищує поріг тяжкості, відповідно до статті 3 Конвенції.

123. Тому мало місце порушення цього положення.

124. Суд не вважає за необхідне робити окремий висновок за статтею 3 стосовно недоліків розслідування, оскільки це питання вже було досліджене відповідно до статті 2 (див. параграфи 108-16 вище; і *Angelova*, цитовано вище, § 149, з наступними посиланнями).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 § 1 КОНВЕНЦІЇ

125. Заявниці скаржились, що арешт пана Стефанова був незаконним, і що державні органи це не розслідували. Вони посилались на статтю 5 § 1 (с) Конвенції, котра каже:

“Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [...]”

126. Заявниці повідомили, що пан Стефанов був заарештований і позбавлений свободи без відповідної постанови, всупереч національному праву. Вони також у зв'язку з цим скаржились, що цей аспект справи державні органи не розслідували належно.

127. Уряд не надав коментарів.

128. Суд зазначає, що оскільки розслідування не встановило фактів стосовно позбавлення пана Стефанова свободи і не збило жодних документів щодо цього (див. параграф 58 вище), то не зрозуміло, на підставі якого положення національного права (див. параграфи 72-74 вище), чи навіть всупереч законодавству, його було взято під варту. Уряд також не надав жодних пояснень щодо цього.

129. Практика Суду є чіткою у тому, що відсутність інформації щодо таких питань, як дата, час і місце позбавлення волі, ім'я ув'язненої особи, а також причини взяття під варту та ім'я особи, яка це здійснила, має вважатись несумісною із самою метою статті 5 (див. *Anguelova*, цитовано вище, § 154, з наступними посиланнями). Оскільки така інформація в більшості випадків за своєю природою відома виключно державним органам, вони зобов'язані вказати фактичні та правові підстави для затримання особи. У даній справі вони ніколи не коментували це питання під час провадження; жодних відомостей про затримання пана Стефанова не було зібрано під час розслідування, оскільки відповідні записи в поліцейському відділенні Казанлука не збереглися (див. параграф 58 вище).

130. За таких обставин Суд робить висновок, що позбавлення пана Стефанова свободи не було “законним” у розумінні статті 5 § 1 (с) Конвенції. Тому мало місце порушення цього положення.

131. Беручи до уваги неспроможність влади встановити обставини, за яких пана Стефанова було позбавлено свободи, та правові підстави для цього, Суд не вважає за необхідне робити окремий висновок за статтею 5 § 1 щодо можливих недоліків розслідування.

IV. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

132. Заявниці скаржилися, що вони не мали ефективного засобу правового захисту щодо стверджуваних порушень статей 2 і 3 Конвенції. Вони посилались на статтю 13, котра каже:

“Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.”

133. Заявниці повторили свої аргументи щодо скарг стосовно процесуального аспекту статей 2 і 3.

134. Уряд повідомив, що рішення слідчих і прокурорів, котрі вели справу, могли бути оскаржені до військової прокуратури і Головної прокуратури. Заявниці скористались такою можливістю. Внаслідок однієї з їхніх скарг справу було повернено на додаткове розслідування.

135. Стаття 13 гарантує наявність на національному рівні засобу правового захисту для забезпечення дотримання прав і свобод,

передбачених у Конвенції, в будь-якій формі, у якій вони можуть бути забезпечені у внутрішній правовій системі. Таким чином, вона вимагає надання національного засобу правового захисту для розгляду суті обґрунтованої скарги за Конвенцією та надання відповідного відшкодування, хоча Договірні Сторони мають певну свободу дій щодо способу, у який вони виконують свої зобов'язання за Конвенцією, відповідно до цього положення. Обсяг зобов'язання за статтею 13 змінюється залежно від характеру скарги заявників за Конвенцією. Проте, засіб, передбачений статтею 13, має бути ефективним як на практиці, так і в законодавстві.

136. У випадках підозрілих смертельних випадків, враховуючи основоположне значення права на захист життя, стаття 13 вимагає, крім виплати компенсації, у разі необхідності, ретельного і ефективного розслідування, здатного призвести до виявлення і покарання відповідальних осіб, включаючи ефективний доступ заявника до процедури розслідування (див. *Anguelova*, цитовано вище, § 161, з наступними посиланнями).

137. Суд вважає, що заявниці мали обґрунтовану скаргу за статтями 2 і 3 стосовно смерті пана Стефанова та жорстокого поводження з ним, і що, відповідно до цілей статті 13, вони повинні були скористатися ефективними та практичними засобами правового захисту, котрі призвели б до виявлення та покарання відповідальних осіб і присудження компенсації.

138. Проте у даній справі кримінальне розслідування підозрілого смертельного випадку було неефективним, оскільки йому бракувало достатньої об'єктивності і сумлінності (див. параграфи 108-16 вище). Ефективність будь-якого іншого правового засобу, котрий міг існувати, була підірвана. Тому Суд вирішує, що держава не виконала своє зобов'язання за статтею 13 Конвенції. Тому мало місце порушення цієї статті.

V. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНИХ ПОРУШЕНЬ СТАТТІ 14 КОНВЕНЦІЇ

139. Заявниці скаржились, що стверджувані порушення статей 2, 3, 5 § 1 і 13 Конвенції були породжені ромським етнічним походженням пана Стефанова. Вони посилались на статтю 14 Конвенції, котра каже:

“Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.”

А. Тези сторін

140. Заявниці стверджували, що жорстоке поводження з паном Стефановим і його смерть та наступна відмова органів прокуратури пред'явити звинувачення винним особам були спричинені його ромським етнічним походженням. На їхню думку, це твердження повинно розглядатися на тлі системи поліцейського зловживання та жорстокого поводження з циганами в Болгарії та нездатності органів прокуратури проводити розслідування та переслідувати расово мотивоване насильство з боку поліції. У цьому відношенні заявниці спиралися на низку звітів урядових та неурядових організацій (див. параграф 76 вище). Вони також посилались на рішення Палати у справі *Nachova і Інші проти Болгарії* (№№ 43577/98 і 43579/98, 26 лютого 2004) і повідомили, що з огляду на високий показник насильства з боку поліції щодо ромів у Болгарії, правоохоронні органи мали також розслідувати цей аспект справи, яким вони цілковито знехтували.

141. Уряд стверджував, що етнічна приналежність пана Стефанова не мала впливу на факти справи. Слід зазначити, що інша особа, заарештована одночасно, пан D.O., не зробив жодних заяв про жорстоке поводження; навпаки, він підтвердив версію поліцейських про події. Більше того, не було прямих або непрямих ознак расової ненависті або упередженості за стверджуваним жорстоким поводженням з паном Стефановим.

142. Розслідування смерті Пана Стефанова було ґрунтовним і всебічним. Фактичні висновки органів влади ґрунтувалися на показах свідків, медичних експертизах і слідчому експерименті. Навіть якщо заявниці оспорили достовірність заяв, інші докази залишилися неспростованими. Військові слідчі органи не були зобов'язані розслідувати теоретичні аспекти справи, де не було очевидних вказівок на скоєння злочину на ґрунті ненависті. Влада провела розслідування відповідно до принципів, які застосовувалися б незалежно від етнічної приналежності жертви. Вважати, що окрім іншого, потрібно було окремо розслідувати будь-які расові мотиви - це означало б накладення на владу обов'язку робити це кожного разу, коли ймовірна жертва належала до меншини. У даному випадку така версія розслідування була б абсолютно необґрунтованою і суперечила б принципам, що лежать в основі Конвенції та загального міжнародного публічного права. Уряд у цьому зв'язку наголосив, що загальні звіти неурядових організацій щодо дискримінаційного ставлення до ромів, які підозрюються у кримінальних злочинах в Болгарії, не мають значення, оскільки не було конкретних фактів у справі, які могли б викликати сумніви в цьому відношенні. Самі звіти не можуть бути достатньою підставою для того, щоб Суд визнав, що розслідування становить

проблему за статтею 14, оскільки Суд має обмежитися вивченням конкретних фактів справи, що розглядається.

В. Оцінка Суду

143. У нещодавній справі *Nachova і Інші проти Болгарії* Велика палата Суду розглянула майже ідентичну скаргу і навела відповідні принципи для оцінки того, чи расове упередження відіграло роль у скоєнні вбивства представниками держави, і чи після цього влада виконала своє позитивне зобов'язання розслідувати твердження про расистські мотивоване насильство.

144. Оцінюючи, чи є держава-відповідач відповідальною за позбавлення життя за ознакою раси або етнічного походження жертв, Суд напрацював підхід, що ґрунтувався на конкретних обставинах справи та загальному контексті. Він розглядав декілька фактичних елементів, на які звернули увагу заявники (надмірне використання вогнепальної зброї та виголошення расистської лайки одним із співробітників правоохоронних органів), а також доповіді низки організацій, включаючи міжурядові організації, які висловили стурбованість насильством проти ромів в Болгарії. За цих обставин він вирішив, що немає достатніх підстав для висновку про те, що расистське ставлення відіграло певну роль у подіях, що призвели до смерті (див. *Nachova і Інші*, цитовано вище, §§ 144-59).

145. Що стосується зобов'язання органів влади розслідувати загибель осіб, які належать до етнічної меншини, Суд постановив, що при розслідуванні смертей, що сталися від рук представників держави, вони зобов'язані вжити всіх розумних заходів для викриття будь-якого расистського мотиву та встановити, чи етнічна ненависть або упередження могли відіграти певну роль у подіях. Влада, з огляду на обставини, повинна вжити розумних заходів для збору і збереження доказів, дослідити сукупність конкретних засобів для встановлення істини і постановити повністю мотивовані, безсторонні і об'єктивні рішення, не оминаючи сумнівні факти, котрі можуть допомогти виявити насильницьке діяння, мотивоване расовими міркуваннями (*ibid.*, §§ 160 і 161). У своєму наступному аналізі конкретних обставин справи, Суд приділив особливу увагу висловленню расистських лайок працівниками правоохоронних органів, причетних до подій, а також застосуванню явно надмірної сили до двох незброєних чоловіків. Він вирішив, що з огляду на численні опубліковані повідомлення про існування у Болгарії упереджень і ворожості проти ромів, це вимагало перевірки, і дійшов висновку, що державні органи володіли правдоподібною інформацією, достатньою для того, щоб спонукати їх до необхідності провести первинну перевірку і, залежно від

результату, розслідувати можливі расистські підтексти згаданих подій (ibid., §§ 163-66).

146. У даній справі, на відміну від становища у справі *Nachova і Інші*, у матеріалах справи немає жодних конкретних вказівок на те, що расистське ставлення відіграло роль у подіях 4 і 5 червня 1993 року. Окрім того, заявниці не повідомили про подібні факти.

147. Щоправда, як зазначено вище, низка організацій, включно з міжурядовими органами, висловили занепокоєння щодо появи інцидентів із застосуванням сили проти ромів болгарськими працівниками правоохоронних органів, що не призвели до притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (див. параграф 76 вище). Проте Суд не може оминати увагою той факт, що його єдиний клопіт полягає у тому, аби переконатись, чи у даній справі смерть пана Стефанова була наслідком расизму (ibid., § 155), і, за відсутності наступної інформації або пояснень, має дійти висновку, що не було доведено, що расистське ставлення відіграло роль у подіях, котрі призвели до тілесних ушкоджень і смерті.

148. Стосовно обов'язку державних органів провести розслідування, Суд зазначає, що він вже встановив, що болгарська влада порушила статтю 2, оскільки не змогла провести ґрунтовне розслідування смерті пана Стефанова (див. параграф 116 вище). Суд вважає, як і у справі *Nachova і Інші*, що у даній справі він має окремо розглянути скаргу про те, що мала місце неспроможність розслідувати можливий причинно-наслідковий зв'язок між стверджуваним расистським ставленням і його загибеллю. Проте Суд зазначає, що, на відміну від ситуації у справі *Nachova і Інші* (цитовано вище, § 163), у даній справі державні органи не володіли жодними конкретними доказами, які могли б вказувати на те, що загибель пана Стефанова була наслідком расистського упередження. Хоча Суд і не хоче недооцінювати той факт, що існує багато оприлюднених повідомлень про існування в Болгарії упередженості і ворожості до ромів (див. параграф 76 вище), він не вважає, що за конкретних обставин державні органи володіли інформацією, достатньою, аби попередити їх про потребу розслідувати можливий расистський підтекст подій, що призвели до загибелі пана Стефанова.

149. Тому не було порушення статті 14 Конвенції в сукупності з її статтями 2, 3, 5 § 1 і 13.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

150. Відповідно до статті 41 Конвенції:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.”

A. Шкода

151. Перша заявниця вимагала 20 000 євро (EUR) на відшкодування моральної шкоди, спричиненої смертю пана Стефанова, тоді як друга заявниця вимагала 10 000 євро. Вони стверджували, що компенсація вимагалася за біль і страждання, а також за втрату моральної та фінансової підтримки. Вони посилалися на низку рішень у подібних справах та узагальнювали відповідні критерії у практиці Суду. Заявниці стверджували, що події, котрі призвели до смерті пана Стефанова, тяжко засмутили їх, як і тривале та неефективне розслідування. Нарешті, заявниці запропонували Суду взяти до уваги уразливість сім'ї пана Стефанова, яка втратила свого годувальника.

152. Уряд стверджував, що ця вимога є необґрунтованою, оскільки порушень Конвенції не було. Справи, на які посилалися заявниці, були невідповідними, оскільки стосувалися підозрілих смертельних випадків під час тримання під вартою та неналежного розслідування, що у даному випадку не було. Не було жодних вказівок на те, що проти пана Стефанова було застосовано фізичну силу, що було підтверджено розслідуванням, яке було ґрунтовним і об'єктивним. Уряд вважав, що вимога заявниць фактично стосувалась компенсації за матеріальну шкоду, котра є спірною і недоведеною. Якщо ж її вважати вимогою про відшкодування моральної шкоди, то вона є надмірною.

153. Спочатку Суд зазначає, що він вже встановив порушення статей 2, 3, 5 § 1 і 13 Конвенції. Таким чином, він не повинен зараз повторно розглядати справу щодо суті, про що йдеться у коментарях Уряду. Суд також зазначає, що заявниці не просили про відшкодування матеріальної шкоди, спричиненої смертю пана Стефанова, як це видно зі змісту їхніх скарг. Отже, немає потреби розглядати аргументи Уряду в цьому відношенні.

154. Що стосується вимоги про відшкодування моральної шкоди, Суд вважає, що заявниці напевно зазнали тяжких страждань внаслідок встановлених у цій справі серйозних порушень головних основоположних прав людини, закріплених у Конвенції. Суд зазначає, що справа стосується смерті співмешканця першої заявниці та батька двох її дітей, а також сина другої заявниці. Беручи до уваги рішення у подібних справах (див. *Velikova проти Болгарії*, № 41488/98, §§ 96-98,

ЕCHR 2000-VI; *Anguelova*, цитовано вище, §§ 170-73; і *Nachova і Інші*, цитовано вище, §§ 171-72), він присуджує заявлені суми у повному обсязі.

В. Видатки і витрати

155. Заявниці просили відшкодувати 6120 євро за 70 годин роботи адвоката з погодинною платою у розмірі 80 євро, і 13 годин ділових подорожей їхнього адвоката, з погодинною платою у розмірі 40 євро. Вони надали угоду про оплату, укладену із адвокатом, а також погодинний опис роботи.

156. Уряд вважає, що сума, котра вимагається, є надмірною, у порівнянні зі звичайними гонорами адвокатів у Болгарії.

157. Суд вважає, що заявлені видатки і витрати були дійсно понесені і були необхідними, а також стосуються констатованих порушень (див. *Nachova і Інші*, цитовано вище § 175). Стосовно обсягів Суд вважає, що клопотання є надмірними. З огляду на сукупність належних факторів, Суд надає сукупно двом заявницям 4000 євро, включно з будь-якими податками, які у зв'язку з цим мають бути сплачені, котрі мають бути перераховані на банківський рахунок їхнього адвоката, пана Й. Грознева у Болгарії.

С. Пеня

158. Суд вважає за доречне, щоб пеня за несвоєчасну сплату була в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки.

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 2 Конвенції стосовно загибелі пана Стефанова;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 2 Конвенції, оскільки державні органи не провели ефективне розслідування загибелі пана Стефанова;
3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 5 § 1 Конвенції;

5. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 13 Конвенції;
6. *Постановляє*, що не було порушення статті 14 Конвенції;
7. *Постановляє*,
 - (a) що держава-відповідач має сплатити заявникам протягом трьох місяців, починаючи з дня, коли дане рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, наступні суми, конвертовані у болгарські леви за курсом, чинним на момент розрахунку:
 - (i) 20000 EUR (двадцять тисяч євро) першій заявниці і 10000 EUR (десять тисяч євро) другій заявниці на відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 4000 EUR (чотири тисячі євро) на відшкодування видатків і витрат, обом заявникам спільно;
 - (iii) будь-які податки, які у зв'язку з цим мають бути сплачені;
 - (b) по закінченні зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку, на названу суму нараховуватимуться відсотки в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки;
8. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Складено англійською мовою і письмово повідомлено 23 лютого 2006 року, відповідно до правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

Сьорен НІЛЬСЕН
секретар

Хрістос РОЗАКІС
Голова